Chatnar

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University
Lahore (Pakistan)
Vol: 8, Jan.-Dec. 2024, P.6-14
DR. INAM-UR-REHMAN SAFDAR

چھتنار

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی
زبان وادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی
لاہور (پاکستان)
8ء مسلسل شمارہ 2024 جنوری۔دسمبر
ڈاکٹر انعام الرحمان صفدر

بابو جاوید گرجاکھی دی حیاتی تے فن

THE LIFE AND ART OF BABU JAVED GARJAKHI

ABSTRACT:

The value of Literature has always been prominent, distinct and prevalent in all epochs, rather no nation or language can make advancement without literature. An eye witch observes the ups and down of the age, transforms the thoughts and concepts into words. Babu Javed Garjhakhi in also one of such keen observers. He is a well known writer of Punjabi. He has proved his talent almost in every field of literature such as story writing, drama, Inshaiya (Light essay), short stories, Baal adab (story for children) and novels.He modified the complications and impediments of the society and raised them in the form of real character, rather than the false and baseless theories.

His stories are comprised of different subjects (Topics/themes) such as sybaritism (seduction) loneliness, selfishness and injustice with persecuted, suppressed/distressed people, wrong political policies, patriotism and the corruption of greed people who dishonestly take bribe.

In this article "BABU JAVED GARJAKHI DI HAYATI TY FNN" (THE LIFE AND ART OF BABU JAVED GURJAKHI) the themes content of his story writing has been raised.

Keywords: Literature, Inshaiya, Baal Adab, Selfishness, Dishonestly.

بابو جاوید گرجاکھی دی حیاتی تے فن

ادب دی حیثیت ہر دور وچ نویکلی تے اُچیچی رہی اے سگوں ایہہ کہیا جاوے تے وڈھیرا چنگا ہووے گا کہ ادب توں بناں کسے قوم یا زبان دا سکھراں تیک اپڑ ناواہوا او کھا ہو جاندا اے۔ زمانے دے لیہا چڑھانوں جدوں ویکھن والی اکھ اپنے خیالاں تے نظریاں دا بانہہ پوا کے لوکائی دے مگھ رکھدی اے تے فیر اوہدی ڈونگھیائی وچ لکے ہوئے صدف نوں کڈھ کے اوہدی مسلمہ اہمیت دا اندازہ کیتا جاندا اے تے فیر ایہ سُچے موتی ادب دے گل نال لگ کے اوہدی چمک دمک وچ وادھا کردے نیں۔ ادب سماج دا آئینہ اے تے جے ادب زندگی دا شیشہ اے تے ادب دی تاریخ وچ ساری حیاتی دی روح دا عکس نظر آجاوے۔ ایہو جے کجھ سُچے موتی تے ادب دے آئینے وچ حیاتی دی روح نوں بابو جاوید گرجاکھی ہوراں اپنیاں کہانیاں راہیں سمویا اے جیہڑیاں کہانی کھیتر وچ اپنی مثال آپ رہن گئیاں۔ حیاتی دیاں جیہڑیاں سچائیاں اوہناں دیاں کہانیاں راہیں ساڈی نظریں پیندیاں نیں اوہناں دی اہمیت توں انکار نہیں کیتا جاسکدا اوہناں دیاں کہانیاں صرف کہانیاں نہیں بلکہ ٹردے پھردے انسان نیں۔ بابو جاوید گرجاکھی ہوری پنجابی بولی دے مان یوگ لکھاری سن اوہناں نے بال کہانی، ڈرامے، انشائیے، ناول، نکی کہانی تے کہانی یعنی ہر شعبے وچ طبع آزمائی کیتی۔ گرجاکھی ہوراں دی تنقیدی بصیرت توں سماج دا کوئی وی پکھ اوہلے نہیں رہیا۔ جہید امنہ بولدا ثبوت اوہناں دا کدی نہ مکن والا کہانی کاری دا سلسلہ ملدا اے جہیدے وچ نکیاں نکیاں چوبھاں وی نیں جیہناں دی پیڑ صدیاں تیک محسوس ہوندی رہوے گی تے وڈے وڈے طنزوی نیں جنہاں نوں سُن کے بندہ ایہ کہن تے مجبور ہو جاندا اے کہ ایہ تے میں کدی سوچیا ای نہیں سی!

بابو ہوراں دا پورا ناں ''بابو جاوید گرجاکھی'' سی۔ اپنے ناں بارے پوری جانکاری اوہ اپنی لکھی ہوئی کہانی ''ناں'' وچ دیندے نیں جیہڑی اوہناں دی کتاب ''سویرے سویرے'' وچ چھپ چکی اے۔ ایس کہانی وچ اوہناں دے ناں بارے ساری کہانی موجود اے:

''اوہناں دا پہلا ناں ''بابو خان'' تے موجودہ ناں ''جاوید اقبال'' تے قلمی ناں ''بابو جاوید گرجاکھی'' سی۔''(1)

بابو ہوری دسدے سن کہ دیس دی ونڈ ویلے اوہ اِک کیمپ وچ جمے سن جیہنوں ''بٹالہ کیمپ'' کہیا جاندا سی۔ جیہڑی اوہناں دی جمن بھوئیں سی اوہناں دے دسن پاروں جمن دی تاریخ ''14 اگست 1947ئ'' سی۔

لیکن کوئی ثبوت نہ ہون پاروں اوہناں دی جمن پرچی تے شناختی کارڈ تے ''یکم جنوری 1947ئ'' لکھیا گیا۔

''47ء وچ جدوں دیس دی ونڈ ہوئی تے ابا جی ہوریں اپنے تے دوجے خانداناں نال پاکستان آون لئی پنڈوں نکلے تے بٹالہ کیمپ وچ ٹھہرے اوتھے ای میں جنم لیا۔''(2)

بابو ہوراں دی تعلیم بی۔ اے تیک سی۔ بابو ہوراں نوں والد صاحب دی فیکٹری وچ کم کرن پاروں لوک بائو آکھدے سن۔ جس پاروں اوہناں خان نالوں ہٹا کے بائو دے ناں نوں نال لائی رکھیا کیوں جے اوہناں دا ایہو ناں بچپن توں مشہور سی۔ کجھ لکھاری حضرات وی اوہناں ایسے ناں نال جانندے سن۔ فیر کجھ عرصہ لنگھن مگروں اوہناں نے ویلے دی وگدی دھار ویکھ کے اپنا ناں ''بابو جاوید اقبال'' رکھ لیا۔

''خان نوں بدل کے اوہناں اپنا ناں فیر ''بابو جاوید اقبال'' رکھ لیا اوسے ناں دا شناختی کارڈ بنا لیا۔''(3)

اوہناں دی رہائش ''گلی حکیم، برکت والی، گرجاکھ محلہ انصاریاں گوجرانوالہ''سی۔''(4)

علاقے دی مناسبت پاروں گرجاکھی ناں دے نال لکھنا شروع کر دِتا۔ بابو ہوراں دے دسن موجب اوہناں دے ابا جی داناں حاجی عزیز دین انصاری سی۔ اباجی ہوریں تن بھرا تے دو بھیناں سی جیہڑے اپنے ماں پیو نال ہندوستان دے ضلع گورداسپور دے پنڈ بولے وال وچ رہندے سن۔

بابو ہوریں دسدے سن کہ اوہناں دے والد صاحب دونوں بھراواں نال انڈونیشیا وی گئے کم کاج کردے تے پیسا کماندے رہے۔ اوہناں نوں دیس دی محبت واپس کھچ لیائی پر باقی دو بھرا اوتھے ای رہے۔ ایس جدائی داڈکھ گرجاکھی ہوراں دیاں کہانیاں وچ کدی دیس تے کدی پردیس دی شکل وچ وکھالی دیندا اے۔

''بابو ہوری دسدے سن کہ پاکستان آ کے اوہناں دا خاندان کجھ چر حافظ آباد رہیا فیر مجبوریاں کارن چنیوٹ ول رُخ کیتا فیر کجھ چر بعد گوجرانوالہ دے مغربی پاسے اِک پنڈ گرجاکھ وچ اپڑے۔ بابو ہوراں دا خاندان اودوں دا

اوہناں دے خاندانی پچھوکڑ بارے جان کاری توں بعد بابو ہوراں دی وفات بارے گل کریئے تے اوہ 25 فروری 2016ء بروز جمعرات نوں وفات پا گئے سن۔ گرجاکھی ہوری کہندے سن اج کل لوک پڑھن دی کھیچل نہیں کردے سگوں سنا بوہتا پسند کردے نیں۔ انج بابو ہوراں دیاں 7 وڈیاں کہانیاں، 8 منی کہانیاں، کجھ بال کہانیاں تے باقی انشائیے ناول، ڈرامے ملدے نیں۔ جیہناں یاراں بیلیاں نے اوہناں دی راہنمائی کیتی تے اوہناں نال ادبی سنگتاں رہیاں اوہناں ا وہ۔ ڈاکٹر انعام الحق جاوید، ڈاکٹر شہباز ملک، غلام مصطفی بسمل، محمد اقبال نجمی، امین خیال، حفیظ احمد، سجاد مرزا، راجہ رسالو، ارشد میر، اثر انصاری، محمد اقبال زخمی، پروفیسر ڈاکٹر ارشد اقبال ارشد ہوراں دے ناں قابلِ ذکر نیں۔''(5)

بابو جاوید ہوراں نوں بہت سارے سوجھواناں نے بطور کہانی کار سراہیا جیہدے وچ اوہناں دی فکری تے فنی پہلونوں مکھ رکھیا اے۔ بابو جاوید گرجھاکھی ہوراں دے قلم دی سیاہی عوامی مسائل نال بھری ہوئی سی جیہدے وچ اوہ دُکھ بھری چیک وی محسوس کیتی جا سکدی اے جیہڑی زور آور سماج دبان دی کوشش کر دا اے۔ لیکن اوہناں نے کوئی رسالہ یا اخبار ضرور لبھیا ہوندا سی جیہدے وچ اپنی عوام دی زبان بن کے لکھدے سن جیہڑی سُتے ہوئے سماج نوں جگان لئی چوبھ دا کم کر دی سی۔

جیویں امین خیال ہوری لکھدے نیں:

''روزنامہ نوائے وقت، امروز تے مشرق لاہور وچ چھپے بعض مضموناں تے کہانیاں تے بابو جاوید گرجاکھی داناں پڑھ کے بڑا حیران ہونا کرناجے ایہہ گرجاکھ وچ اجہیا لکھاری کون جم پیااے۔ جیہڑا اینیاں تکھیاں گلاں تے گجھیاں چوٹاں کردااے۔''(6)

بعض ویلے گل کرن لئی تشبیہ استعارہ تے رمز دا سہارہ لیناضروری ہوندااے جیہدے نال کسے تے نقطہ چینی کیتیاں بناں اصلاح دا پرچار کیتا جاسکدااے۔ لکھاری انفرادی یا اجتماعی مسئلیاں نوں مختلف واقعات راہیں بیان کردااے۔ جیہدے پاروں بہت سارے لکھے ہوئے ذاتی تجربات وی عوامی عکاسی دا سبب بن جاندے نیں۔ ایہناں بارے تنویر ظہور ہوری لکھدے نیں:

''دوجیاں خوبیاں دے نال نال اوہناں دیاں کہانیاں وچ اک ایہہ خوبی وی پائی جاندی اے کہ اوہ گل بالواسطہ کرن دی بجائے اکثر بلا واسطہ کردے نیں۔ ایہہ اوہناں دا بہت خوبصورت انداز اے جیہڑا پڑھن والیاں نوں پڑھن دے نال نال بہت کجھ سوچن تے وی مجبور کر دیندااے۔''(7)

بابو جاوید کول کہانی دی تکنیک دی بجائے موضوع اُتے زیادہ ضرور ہوندااے کیوں جے عوام اپنی آواز تے مسئلے نوں بلند کرناچاہندی اے انج لگدااے جیویں بابو ہوراں کول سوچاں داناں مکن والا ہڑھ موجود سی جس نوں اوہ اک فقرے وچ بیان کردے چلے گئے تاں جے عوام تک سوچ تے تجربہ پہنچ سکے تے کوئی دھوکے دے بازار وچ گواچن توں بچ جاوے۔ اوہدا ایہہ رویہ سراہن جوگ ہوندااے کہ اوہ سدھی سدھی گل کردا لگا جاندا اں اے جیہدے نال بابو ہوراں دی اک نویں پچھان سامنے آوندی اے۔ ڈاکٹر انعام الحق جاوید ہوریں لکھدے نیں:

''سماجیات تے جنسیات بابو جاوید دے خاص موضوع نیں انداز علامتی طریق کار تمثیلی، اسلوب سدھ پدھرا تے انجام چونکا دین والا ایہہ نیں اوہ خوبیاں جیہناں دی وجہ نال ایہناں دیاں کہانیاں صاف پچھانیاں جاندیاں نیں۔ رام بابو سکینہ توں بعد ادب دا ایہہ دوجا بابو اے جیہنوں میں پوری طراں پڑھیا اے تے جِنے مینوں پوری طراں متاثر کیتا اے۔''(8)

بابو ہوراں ایسے سماج وچ آکھ کھولی جتھے سماجی مسائل توں پس پردہ ہون دے پورے لوازمات موجود سن جیہدے وچ سماجی کڑتناں نوں عوام سامنے لیان دا مطلب اِک انقلاب برپا کرناسی۔ اوہناں دی لکھت اِک تحریک وانگ سی جس وچ بظاہر کجھ ہور لیکن اندرونی طور تے شدت پسندی دی بجائے علامتی انداز نال اوہناں کراہے پے گئے لوکاں نوں راہ تے لیان دی گل سی۔ انج اوہناں حیاتی وچ مثبت تاثر دا رنگ وکھایا۔ حفیظ احمد ہوری اوہناں دیاں منی کہانیاں دے فن نوں انج اگھیڑدے نیں:

''بابو جاوید گرجاکھی ہوراں آل دوالے عذاب تے سلگدے ہوئے سماجی مسئلیاں نوں منی کہانیاں دا رُوپ دے کے حیاتی وچ واپرن والیاں کڑتناں نوں اکھراں دے کلاوے وچ لیااے۔ گنے منے اکھراں وچ دل دی گل کرنا اوکھا فن اے۔ ایس وچ حیاتی دے کسے اک پہلو دا تاثر ای گھڑیا جاسکدااے۔ انج اوہناں کو تر سو منی کہانیاں راہیں کو تر سو تاثراتی منظر پیش کیتے نیں کئی کہانیاں دے رنگاں دی کھچ پہلی

نظرے جنسی لذتیت ول پر یر دی اے پر نیجھ لا کے ویکھئے تے ایہدی تہہ ہیٹھ پیڑاں تے کڑتناں دی
اک لہر ویکھی جاسکدی اے۔''(9)

سماج دے ہر پکھ نوں نیڑے توں ویکھن والی نظر ہر دور وچ پیدا ہوندی اے جیہڑی اوس سماج دی دبی ہوئی مظلوم آواز نوں اپنی آواز بنا کے اپنے خیالات تے احساسات دا بانہ پوا کے اِک بلند تے جرات مند آواز دے روپ وچ اوہناں کناں تیک اپڑاندی اے جیہناں دے کناں وچ ہر ویلے عیش پرستی، خود غرضی دے ساز وجدے رہندے نیں۔ انج کجھ ضمیر جاگ پیندے نیں تے ایہہ سلسلہ جاری رہندا اے۔ جیہدے کارن معاشرے وچ توازن پیدا ہوندا اے۔ ایسے سوچ نوں محمد اقبال نجمی ہوریں اپنے اکھراں وچ لکھدے نیں:

''کتاب 'زندہ لاشاں' دیاں کہانیاں اپنے پڑھن والیاں نوں کسے گھنجل وچ نہیں پاندیاں۔ لکھاری
نے سادہ لفظاں دے جیہڑے تیر چلائے نیں اوہ سدھے دلاں وچ کھب جاندے نیں۔''(10)

گرجاکھی ہوراں پنجابی ادب دے ہر پکھ نوں پھر ولیا اے۔ نثری ادب وچ اوہناں نے انشائیے، ڈرامے، ناول، منی کہانی، بال کہانی تے وڈیاں کہانیاں علامتی انداز نال وی لکھیاں نیں۔ بابو ہوراں تقریباً 135 وڈیاں کہانیاں تے 512 منی کہانیاں لکھیاں نیں۔ بابو جاوید گرجاکھی دی بھرویں کہانی کاری وچ استحصالی طبقے دی عیش پرستی، اکلاپا، خود غرضی، بے حسی، جنسی گھٹن نوں پورا کرن لئی گھناؤنے طریقہ کار، مظلوم نال دھروہ، سیاسی غلط پالسیاں، جذبہ حب الوطنی، رشوت نوں جرمانے دا ناں دین والے لالچی لوک جیہناں دے گوشت پوست غریباں دے خون پی کے بنے ہوندے نیں، ورگے سرناویں شامل نیں۔

اوہناں نے اپنے 34 سالا لکھن دے سلسلے وچ اجیہے موضوعات ول وی دھیان دوایا اے۔ جیہناں ولوں اسیں منہ موڑ کے لنگھ جانے آں۔ لیکن گرجاکھی ہوری پکے پیریں کھلو کے اوس تلخ حقیقت دا سامنا کرن دا درس دیندے نیں۔ اوہ حیاتی گزارن لئی پڑھن ہاراں نوں عملی قدم چکن ول پریر دے وکھالی دیندے نیں۔ اوہناں کول کوتر سو موضوعات نوں بیان کرن دے کوتر سو ڈھنگ وکھالی دیندے نیں۔ گرجاکھی ہوری سماجی ناانصافیاں، دھوکے بازیاں، پچھڑے تے پِسے ہوئے لوکاں دیاں اوکڑاں نوں بے باکی نال بیان کرن داول جاندے نیں جیہدے وچ سماج سدھار دا مہاندرا نظر آوندا اے۔ اوہ اوکھت توں منہ موڑن دی تھاں اوہدا سامنا کرن داول سکھاندے نیں۔ جھوٹی بناوٹی دنیا نوں ختم کرن ول پریر دے نیں۔ ایہدے لئی اوہ بالواسطہ نہیں سگوں بلاواسطہ گل کر دے نیں۔ مافوق الفطرت ماحول پیدا کرن دی بجائے حقیقت دے کردار ورتدے نیں۔ جناں پریاں، دیواں دے علاوہ جاگدے معاشرے دیاں برائیاں ول دھیان دیندے نیں۔ گرجاکھی ہوراں دیاں کہانیاں دا چھوتا پن تے انوکھا پن اوہناں دا اختصار اے۔ اوہناں اپنیاں کہانیاں وچ کدھرے کدھرے پلاٹ تے تکنیک دا خیال کیتیاں بناں صرف خیال تے سماجی مسئلے نوں جذبات تے احساسات دی رونال بیان کرن دا جتن کیتا اے۔ ایس پاروں بابو ہوراں دی کہانیاں نوں کسے وی ادب دے ساہنویں رکھیا جاسکدا اے۔

اوہ سمجھدے کہ ایس افراتفری دے دور وچ کسے کول لمیاں جوڑیاں گنجل دار گلاں سمجھن تے سنن دا ویلا نہیں ایس لئی اونی گل کیتی جاوے جِنی کوئی سنن تے سمجھن لئی حوصلہ رکھدا ہووے۔ گرجاکھی ہوراں نوں منی کہانی دے کھیتر وچ سب توں نکی کہانی لکھن دا اعزاز وی حاصل اے۔ اوہناں دی نکی کہانی دو توں تِن لفظاں دی وی ملدی اے تے گھٹ توں گھٹ اِک دو سطراں دی وی اے۔

''خونی'' ایہہ وی اِک سیاسی افراتفری دی کہانی اے۔ بظاہر اِک خونی سپ دی کہانی اے پر گرجاکھی ہوراں دی آس پاس کھلرے سیاسی منظر نامہ تے اِک بھرویں جھات اے تے سپ مداری، سوگ شکار ہون والے جنور سب علامتاں نیں۔ اوہناں دی ایہہ کہانی اپنے اندر بھرپور تاثر رکھدی اے تے سچی کہانی نہیں جاپدی پر اصل سچ نوں سامنے ضرور لیاندی اے۔ ایتھے سچی مچی سیاسی مداری کرن والیاں داڈھڈ کدوں بھر دااے اوہ کسے نہ کسے شکار دی تلاش وچ رہندے نیں۔ سپیرے دا اپنے سپ وڈھ کے کھاجانا ایسے گل دی دلیل اے کہ کدی کدی بادشاہ وی پیادے مروا کے اپنی زندگی خریدا اے تے جیویں پسی ہوئی عوام بادشاہ دے پیراں تھلے ہور مدھولی جاندی اے فیر سیاسی دکاناں والے دیاں اکو طرحاں دیاں شیواں جیہناں وچ کوئی نواں پن نہیں لوگ اُکتا جاندے نیں۔ جیویں

''اکو ای قسم دی مداری ویکھ ویکھ کے لوگ اُک گئے سن تے اکے ہوئے لوگ کجھ نہیں دیندے دینا
اِک پاسے رہیا اوہ مداری ویکھنا وی گوارا نہیں کر دے۔''(11)

انج مداری تے سپ دی بپتا پڑھ کے لگدا اے جیویں کسے بادشاہ تے اوہدے وزیر دی داستان پڑھ رہے ہوئے کہ ویلے بدلن تے وزیر وی بادشاہ نوں مار سُٹدے نیں۔

''ونڈ'' ایس کہانی دے دو مطلب سامنے آوندے نیں۔ اِک تے وسیب دیاں قدراں جیہناں وچ وارث شاہ بقول (بھرا بھرا دیاں بانہواں) نوں مکھ رکھیا گیا اے کہ اکٹھ وچ برکت اے دوجے پاسے ملکی حالات تے وی چانن پایا اے کہ شر پسند عناصر ملک وچ خانہ جنگی ویکھ کے ملک نوں توڑ دین دا پورا زور لا دیندے نیں پر حب الوطنی دے جذبے نال اوہناں دے ارادیاں نوں پسپا کر دے نیں۔

''پئی کسے گھر دیاں بہتیاں ونڈ اں کر دتیاں جان تے اوہ گھر نہیں رہندا۔ جانوراں دے کھڈے بن
جاندا اے، جتھے نہ تے تازہ واء ای آوندی تے نہ ای لو۔''(12)

سماج دا اپنے ملک دی حفاظت لئی کردار بارے ایہ علامتی کہانی بڑی بھرویں کہانی اے۔

''مداری'' ایسدے وچ مداری توں مراد کجھ کر کے وکھان والا اے ایتھے مداریاں نوں علامت بنا کے ساڈے سیاسی منظر نامے تے اِک جھات پائی گئی اے تے سب اپنے اپنے بازار دکانداریاں لا کے بیٹھے نیں پر وچوں سارے اِکو جہے نہیں صرف اپنے آپ ول ویکھدے نیں عوام اوہناں لئی ترقی دی پوڑھی دے سوا کجھ نہیں۔

بس ڈگڈگی و جاندار ولا پائی تے جھوٹھیاں لاریاں نال ویکھن والیاں دا دِل پرچائی جاندے نیں۔ اپنے مطلب لئی لوکاں نوں استعمال کر دے نیں تے اِک بھیڑ چال چل کے لوکاں دے جذبات احساسات نال کھیڈ دے نیں۔ تھوڑے لفظاں وچ وڈی گل کرن دا ول گرجاکھی ہوراں کول اگھڑواں وکھالی دیندا اے۔ ایس پاروں اوہ اپنی مثال آپ نیں تے اجوکے دور وچ جگت پدھر اُتے کہانی کھیتر وچ ایہہ ای لہر پر چلت اے۔

اوہناں دیاں کہانیاں بارے ایہ وی کہا جاسکدا اے کہ جیویں انسان ٹر داٹر دا ٹھیڈا کھا جاوے تے نکے جیہے پتھر دی چوبھ نال ہل کے رہ جائے۔ اوسے طرح سماج وچ ہون والی بے ہنگمی توں اثر انداز ہون والے انسان دی پیڑ نوں کناچِر محسوس کر دے رہندے تے اخیر اوہنوں جذبات تے احساسات دی بھٹی چوں لنگھا کے کاغذ تے امر کر دیندے نیں۔

گرجاکھی ہوراں دیاں کہانیاں اوہ نکیاں نکیاں چوبھاں تے طنز نیں۔ جیہناں دی پیڑ صدیاں تیک محسوس ہوندی رہوے گی نالے اوہناں دیاں ایہ چوبھاں ہر آن والے منفی سماج نوں محسوس ہوندیاں رہن گئیاں۔ گرجاگھی ہوراں دی لکھی کہانی ''ننگا'' اِک حقیقت جیہڑی سانوں کدی دِسدی نہیں۔

''لوکاں دیاں جُتیاں پالش کرن والا دساں باراں سالاں دا منڈا آپ پیروں ننگا سی۔''(13)

ایہہ سوچ بڑی دُور لے جاندی اے کہ خورے اوس منڈے نوں اونی مزدوری نہیں ملدی، خورے جُتی مہنگی بڑی اے؟ خورے اوس تے ذمہ داریاں نیں جس پاروں اوہ خرید نہیں سکدا یا فیر سماج دی بے حسی اے جیہڑے اوس دا احساس نہیں کردے۔ انج ایہہ کہانی صرف ننگے پیر ای نہیں بلکہ ہر طرحاں دے سماجی سوچ دے ننگ نوں واضح کردی اے۔

''بکواس'' کہانی وچ گرجاکھی ہوریں اپنی زبان بارے دسدے نیں کہ لوگ ماردری زبان نوں ایہہ پیار دے رہے نیں تے لوکاں دے رویے وچ پنجابی بولن والیاں نوں بکواس ای کہندے نیں۔ پر اسیں لوک اوہناں دی بکواس سُن کے چُپ کر جانے آں کیوں جے ماں بولی نال پیار جو نہ ہویا۔

''میں تجھ سے کون سی زبان میں پوچھ رہی ہوں مگر تو ں پنجابی میں بکواس کیے جا رہا ہے۔''(14)

ایس توں گل نتر دی اے کہ اوہ معیاری کہانی نوں بیانن داڈھنگ وی جان دے سن۔ گرجاکھی ہوری کیوں جے پنجابی زبان نال انتاں دی محبت کردے سن، ایس پاروں اوہناں دیاں کہانیاں وچ ماں بولی نال محبت دے تاثرات وی ملدے نیں۔ اوہناں دے مطابق ماں بولی نوں فروغ نہ ملنا وی استحصالی طبقے دی وجہ اے جیہنے ہنیر پایا ہویا اے۔ گرجاکھی ہوراں نے مسائل تے ظلم توں سانوں روشناس کرایا اے نالے سماج وچ موجود گھٹیا حرکتاں کرن والے درندیاں دا مقابلہ کرن تے مثبت رویے اختیار کرن دا ول سکھایا اے۔ گرجاکھی ہوراں دیاں کہانیاں وچ دھرو پاروں زخمی روحاں دیاں خموش چیکاں وی کنیں پیندیاں نیں جیہڑیاں سُتے ضمیر نوں جنجھوڑن لئی کافی نیں۔

اوہناں دیاں کہانیاں دا اسلوب تے انجام چونکا دین والا تے مسلسل پڑھن دی چیٹک لان والا نظریں پیندا اے۔ اوہ انسانی قدراں دے ترجمان بن کے چنگی سوچ، درست مشاہدے، بلند نظر، عالمی فکر تے اُچی اُڈاری دا پتہ دیندے نظریں پیندے نیں۔ اوہناں دیاں کہانیاں ملکی سیاست دے نال نال عالمی پدھر دے مسئلیاں بارے وی جانکاری دیندیاں نیں۔ جیہڑیاں کہ علامت دے پردے وچ اُلیکیاں گئیاں نیں۔ اوہناں دی نظر سماجی، سیاسی، مذہبی طبقے دی ہر کمی ول گوڑھی جاپدی اے۔ جیہنوں ختم کرن لئی اوہ دھڑلے نال سچ بولدے نیں۔ جیہناں پریشنیاں توں اسیں اکھاں میٹ لینے آں گرجاکھی ہوری اوہناں دا حل دسدے ہوئے وکھالی دیندے نیں۔ حیاتی دے لیہا چڑھانوں عام فہم ڈھنگ نال پیش کردے نیں۔ ایس پاروں اوہناں دا قلم نہ رکدا اے تے نہ ای جوٹھ بولدا اے۔

بابو ہوراں دیاں کہانیاں وچ کجھ موضوعات نوں بار بار بیان کیتا گیا اے مثال دے طور تے جنسی گھٹن، حکومتی غلط پالسیاں، امیر طبقے دا مسلسل منفی رویہ، کدھرے عورت مظلوم تے کدھرے ظالم، ایس پاروں بابو ہوراں دے شروع دے کجھ کہانی پراگے فنی تکنیک توں وانجھے جاپدے نیں کدھرے پلاٹ وچ کوئی گھاٹ تے کدھرے کہانی دے اُتار چڑھاو چ کمی پاروں اکو جیہے سر ناویاں بار بار بیان کرن نال بے رنگی جیہی نظریں پیندی اے پر اوہ اوس اُتے وی قابو پان قاری نوں نال نال

رکھدے نیں۔ اوہناں دی کہانی **"روٹی"** اِک ہور علامتی کہانی اے جہیدی علامت نگاری سراہن یوگ اے۔ آخری فقرے ساری گل دا نتارا کر دیندے نیں۔ جویں:

"میں اپنی ریجھ نال روٹی پکانی آں تے میرا کجھ لگدا کدی کدی روٹی باہروں کھا آوندا اے، توں تے فیر چنگی رہنی ایں۔۔۔ میرا بنداتے باہروں روٹی لے کے آوندا اے تے فیر میرے سامنے ای اوہ روٹی کھان بہہ جاندا اے۔"(15)

ایس گجھی رمز وچ ہوس پرست لوکاں دی سوچ لکی اے تے روٹی دی تھاں جے عورت لفظ ورت لیا جاوے تے گل سمجھن وچ بوہتی سوکھ ہو جاندی اے۔ گرجاکھی ہوراں سماج دے اِک فحش پہلونوں اَکھراں وچ لُکا چھپا کے بیانیا اے جیہڑا اوہناں دے فن دا منہ بولدا ثبوت اے۔ ایس منی کہانی وچ تن سوچاں نیں، اِک تے ہوس پرست مرد دا بیوی نوں چھڈ کے دوجیاں عورتاں کول جانا، دُوجا اِک بیوی دا اپنے خاوند نوں ازدواجی معاملے وچ بھکھار کھنا جیہدے پاروں خاوند دا باہروں اپنی بھکھ مٹانا، تریجا بیوی دا ازدواجی معاملے وچ بھکھار کھناتے فیر خاوند دا اوس کولوں بدلہ لین لئی اوہدے سامنے غیر عورت نال ازدواجی بھکھ پوری کرنا۔ انج اِک تیر نال تِن شکار کرن دی خیال آفرینی بابو ہوراں کول بھرویں لبھدی اے۔

بابو ہوراں کول لکھن نالوں محسوس کرن دی حِسّ بوہتی نکھری اے۔ انج لگدا اے جیویں اوہناں جذبات دی کیفیت دے اظہار لئی کفایت لفظی توں کم لیا اے۔ جہیدے نال کردار دا اظہار پھکا پے جاندا اے۔ جیویں کیل تے ہتھوڑی دی سٹ وجدی ضرور اے لیکن اوہ سٹ کیل نوں کند وچ نہیں جان دیندی سگوں ڈنگا کر کے توڑ دیندی اے پر اوہ جیویں دیوار تے اپنا نشان چھڈ دی اے اوسے طرحاں کہانی پڑھن والے دے دل تے دماغ اُتے اِک ڈونگھا اثر چھڈ جاندی اے۔

انج خیال دی اُساری پاروں اوہ پنجابی کہانی وچ ہمیشہ اِک چمکدار ستارے وانگ رہن گے۔ اپنے آل دوال دے سماج دے کرب نوں الیکن وچ تے معاشرتی ناہمواریاں نوں سوہنے ڈھنگ نال طنز دانشانہ بنان وچ اوہ اپنی مثال آپ نیں۔ کیوں جے اوہ آپ وی اِک ناہموار سماج دا حصہ رہے نیں۔ مجموعی پکھوں ویکھیا جاوے تے بابو جاوید گرجاکھی پنجابی کہانی دی روایت نال صرف مضبوط نہیں سگوں اپنے سماج وچ ہون والیاں تبدیلیاں اتے وی بھرویں نظر رکھدے سن۔ پنجابی کہانی کاری تکنیکی حوالیاں نال کسے توں پچھے نہیں۔ اوہناں دوجیاں سمکالی زباناں وچ موجود کہانیاں لئی ورتی زبان والیاں تکنیکاں وی ورتیاں نیں۔

مکدی گل ایہہ وے کہ بابو جاوید گرجاکھی اپنے انداز دے انوکھے تے اچھوتے کہانی کار نیں جیہڑے سماج نال جڑے اوس خیال نوں بیان کرن داڈھنگ جان دے سن جیہنوں عام لوکائی ویکھن توں وی وانجھی اے۔ اوہناں دا ایہہ تاثر اوہناں دیاں تکنیکی گھاٹاں تے پردہ پا دیندا اے۔ کیوں جے خیال اپنی اصل حالت تے زبان وچ بیان ہووے تے ہر دِل و دماغ تے اثر چھڈ جاندا اے جد کہ بناوٹی انداز اوس خیال نوں ختم کر دیندا اے۔ ایسے پاروں گرجاکھی ہوری پنجابی کہانی وچ سنگِ میل دی حیثیت رکھدے نیں۔ دنیا توں کوچ کر جان دے باوجود اوہ لوکاں دے دِلاں وچ زندہ رہن گے کیوں جے لوکائی دا درد سمجھن والا ہمیشہ زندہ جاوید رہندا اے۔

بابو جاوید گرجاکھی دیاں چھپیاں پنجابی کتاباں وچ بوکاٹا، کہانیاں، پ، 1981ء، زندہ تصویراں، کہانیاں، 1983، زندہ لاشاں، کہانیاں، 1985ء، ساڈی وستی، کہانیاں ، 1989ء، ناقابلِ اشاعت، کہانیاں، 1991ء، سوہنی وستی، کہانیاں، 1995ء، اپنی وستی، ناول، 1995ء، ادھی رات دُپہر، منی کہانیاں ، 1995ء، سانجھی بیڑی، ڈرامے، 1995ء، چٹاکاں، منی انشائیے، 1997ء، سو دا نوٹ، منی کہانیاں، 1999ء، اگ وچ کلی، منی کہانیاں، 2003ء، باباجی،

انشائیے،2003ء،اگ دی کہانی، منی کہانیاں ،2005ء،امی جی، کہانیاں ،2006ء،اُڈ گیا پنچھی، منی کہانیاں ،2009ء،اوہ کون سی؟، منی کہانیاں ،2011ء،ڈاہڈھیاں سٹاں،ناول،2013ء،چاہ وچ مکھی، منی کہانیاں،2014ء،دنیا پیسے دی، منی کہانیاں،2015ء، بائو جی، کہانیاں،2015ءآندیاں نیں۔

بال ادب تے دُوجیاں کتاباں وچ ست ڈرامے، ڈرامے، 1988ء،رُلدے ہیرے، ناول،1990ء،ہریاں مرچاں، مخولیا کہانیاں،1990ء،کالیاں مرچاں، انشائیے ،1991ء،ہیرے موتی، بال کہانیاں ،1995ء،لُکن میٹی، بال کہانیاں ، 1999ء،اِک سی بلخ، بال کہانیاں ، 2000ء،اِک سی پنچھی، بال کہانیاں ، 2002ء،ست الاہجے، منی انشائیے،ڈرامے،2005ء،سویرے سویرے، کٹھیاں مٹھیاں لکھتاں،2010ء،اِک سی بلی، کہانیاں،2012ء،اِک سی جھلی،ناول ،2014ءآندیاں نیں۔

اُردو کتاباں وچ زخمی گلاب،افسانے،1981ءپست بلندی،ڈرامے گہری چوٹ،197ءہمیں بھی جینے دو،ناول آندے نیں۔

References

1. Raqam naal gal baat
2. Arshad Iqbal Arshad, Doctor. Likhari (Lahore: idara Punjabi likharian jia musa shahdra, mahnama rasala, May 2014) pg 22
3. Babu Javed Garjakhi. sawairy sawairy (Lahore: idara Punjabi likharian jia musa shahdra, mahnama rasala, May 2010) pg 75
4. NIC Card,
5. Raqam naal gal baat
6. Babu Javed Garjakhi. Bo Kata (Gujranwala: Punjabi Adbi Markaz, 1981) Flap back
7. Babu Javed Garjakhi. Zinda Tasveran (Lahore: Punj Nad Academy, Do Moria Pull, 1983) Flap back
8. Babu Javed Garjakhi. Zinda Lashan (Gujranwala: Firogh Adab Academy, 1985) Flap back
9. Babu Javed Garjakhi. Adhi Raat Dupehar (Gujranwala: Firogh Adab Academy, 1995) Flap back
10. Babu Javed Garjakhi. Zinda Lashan (Gujranwala: Firogh Adab Academy, 1985) Flap cover
11. Babu Javed Garjakhi. Zinda Tasveran (Lahore: Punj Nad Academy, Do Moria Pull, 1983) pg 104
12. Babu Javed Garjakhi. Adhi Raat Dupehar (Mini Khanian) (Gujranwala: Firogh Adab Academy, 1995) pg 24
13. Babu Javed Garjakhi. Adhi Raat Dupehar (Mini Khanian) (Gujranwala: Firogh Adab Academy, 1995) pg 45
14. Babu Javed Garjakhi. Ud Gaya Panchi (Mini Khanian) (Lahore: idara Punjabi likharian jia musa shahdra, 2009) pg 64